

Ключові події, виклики та тенденції

Найгостріші проблемні питання у сфері захисту прав людини в секторі безпеки й оборони значним чином пов'язані з наслідками широкомасштабної збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. З огляду на ці обставини Уповноваженим приділялася значна увага питанням реалізації прав та свобод військовослужбовців, військовополонених, незаконно утримуваних цивільних осіб (далі — цивільні заручники), а також осіб, зниклих безвісти за особливих обставин та членів їхніх сімей в умовах збройної агресії проти України[1].

Суттєвим чинником, який обумовлює значну кількість випадків порушень прав, є недодержання РФ як державою, що вчинила неспровоковану збройну агресію проти України, норм міжнародного гуманітарного права стосовно українських військовополонених і цивільних осіб, що утримуються у РФ чи на тимчасово окупованій нею території України, їх обміну чи повернення.

Цивільні громадяни України, що незаконно позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Росії проти України, на сьогодні є найбільш незахищеною категорією осібяк з погляду їх визволення і повернення в Україну, так і з погляду подальшого соціального та правового

Phoca PDF

захисту. На фоні зростання суспільного невдоволення серед родичів та членів сімей цивільних заручників постала гостра потреба визначення дієвого механізму роботи щодо визволення наших громадян з російського полону, відповідальних органів, адміністративно-правових інструментів, які необхідно для цього залучити тощо. У зв'язку з цим триває процес створення групи з відповідними функціями у структурі **Координаційного Штабу з питань поводження з військовополоненими**[2] — допоміжного органу Кабінету Міністрів України, який здійснює повноваження щодо забезпечення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебували у полоні держави-агресора; сприяє дотриманню норм міжнародного гуманітарного права під час проведення допиту військовополонених уповноваженими органами; визначає шляхи і способи вирішення проблемних питань щодо поводження з військовополоненими.

Значною подією у сфері захисту прав осіб військовополонених, цивільних заручників, осіб, які переслідуються окупаційною владою з політичних мотивів, є прийняття у січні 2022 року Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» (набув чинності 19 листопада 2022 року). Цей Закон врегульовує питання соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також членів їхніх сімей. Зокрема, йдеться про захист військовополонених та осіб, які є цивільними особами, що перебувають під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 року, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором (цивільні заручники).

Позитивними зрушеннями у сфері додержання прав особового складу сил сектору безпеки та оборони порівняно з попередніми роками стали збільшення фінансування, зокрема грошового, та матеріального забезпечення військовослужбовців, отримання сучасного військового обладнання, необхідного для проведення ефективних заходів з оборони держави, підвищення військової кваліфікації в умовах бойових дій та за підтримки країн-партнерів за кордоном, проведення реабілітації в іноземних медичних закладах.

Водночас наявні й негативні чинники: прорахунки під час проведення мобілізації (неналежне проведення медичного огляду військовозобов'язаних військово-лікарськими комісіями, призов на військову службу осіб, які мають відстрочку відповідно до чинного законодавства), неналежне забезпечення військовим спорядженням окремих військових підрозділів тощо.

Залишаються проблемні питання у сфері додержання прав ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій, ветеранів військової служби та членів їхніх родин, а також членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць. Попри суттєве збільшення їх кількості, ситуація з додержанням прав цих категорій осіб порівняно з попередніми роками не зазнала кардинальних змін. Водночас значно зросла роль обласних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які активно долучаються на місцевому рівні до розв'язання проблемних питань згаданих вище категорій осіб.

Військовополонені

Phoca PDF

З погляду міжнародного гуманітарного права, військовополоненими вважаються особи з числа комбатантів, які під час війни опинилися у владі ворожої сторони.

Відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (1949), з військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються. Також забороняється спричиняти каліцтво військовополоненим. Держава, що тримає в полоні, зобов'язана надавати їм медичну допомогу. Приміщення, передбачені для того, щоб ними користувалися військовополонені індивідуально або колективно, повинні бути повністю захищеними від вологи, достатньо обігріватися й освітлюватися, зокрема між настанням темноти й вимкненням світла. Основний добовий раціон харчування повинен бути достатнім за кількістю, якістю й різноманітністю для того, щоб підтримувати добрий стан здоров'я військовополонених та запобігати втраті ваги або розвитку недостатності харчування.

В ході міжнародного збройного конфлікту, який триває в Україні з 2014 року, та неспровокованої широкомасштабної збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, під час воєнних дій військовополонені були захоплені обома супротивними сторонами. Водночас існує суттєва різниця між умовами утримання військовополонених українською стороною та російською.

Так, за інформацією, отриманою під час конфіденційних опитувань визволених з полону українських військовослужбовців, державою-агресором всупереч норм Женевської конвенції не створено спеціальних таборів, у зв’язку із чим військовополонені утримуються переважно у місцях позбавлення волі пенітенціарної системи РФ фактично в умовах ув'язнених осіб. Відношення до українських військовополонених з боку адміністрації та персоналу цих закладів є гіршим, ніж до засуджених. Звільнені з полону РФ українські військовослужбовці **засвідчують жорстоке поводження з ними, повідомляють про факти катувань, фізичного і психологічного насильства.**

Температурний режим місць утримання не дотримується: мінімальне опалення, зі слів звільнених, забезпечено лише у грудні 2022 року. В камерах дуже волого, що призводить до постійного перебування осіб у вологих речах. Військовополоненим майже не був забезпечений доступ до вбиральні, оскільки для цього необхідно отримати дозвіл вартового. Крім того, при звільнені повідомляли про випадки, коли у приміщеннях нежитлового призначення (гаражі), де знаходились полонені, ставили відра замість можливості сходити до вбиральні.

В усіх місцях утримання військовополонених розміщували у переповнених камерах, наприклад по 31–35 осіб у камері, де 6 осіб стоячи чекали черги поспати, бо не можливо було інакше розміститись, полонені спали на дерев’яних піддонах, які вкривались картоном та матеріалом, схожим на штучну шкіру (дермантин). Теплими речами не забезпечували до грудня 2022 року. Ковдру чи речей, якими можна було вкритись, не видавали.

У більшості місць неволі санітарно-гігієнічні умови були жахливі. Умов для вмивання не було. Щоб випрати одяг полонені ділили одну миску води на 300 чоловік.

Phoca PDF

За свідченнями колишніх військовополонених-жінок, у червні–серпні 2022 року їх утримували в окремих приміщеннях тих самих колоній, що й чоловіків. У подальшому їх було переведено у жіночі колонії, де вони утримувались в режимних умовах позбавлених свободи за кримінальні злочини.

Військовополонених **не забезпечують мінімально необхідним для підтримання функціонування організму раціоном харчування**, використовують відсутність доступу до харчування як метод катування (по декілька днів штучно морять голодом). Відсутність належного медичного забезпечення є типовим порушенням права на надання необхідної первинної медичної допомоги військовополоненим. Стан здоров'я практично усіх полонених, яких було повернуто, тяжкий, більшість із них суттєво втратили вагу внаслідок поганого харчування та жорстокого поводження з ними у полоні.

Легко поранені утримуються разом із іншими військовополоненими. Важкопоранені та важко хворі утримуються у шпиталях або цивільних лікарнях. Умови утримання, за інформацією звільнених, є задовільними, однак лікування надається підтримуюче.

Військовополонені не забезпечуються постійним лікуванням, таким як гормональна терапія, антиретровірусна терапія, терапія туберкульозу, через що зростає ризик погіршення стану здоров'я, зміни фази перебігу хвороби на більш серйозну та, як наслідок, інфікування інших осіб.

Координаційним штабом (КШ) вживаються заходи щодо налагодження забезпечення українських військовополонених необхідними речами та взуттям, що відповідають сезону, та ліками. Однак наразі вказана ініціатива не носить регулярного характеру через позицію російської сторони.

Російська сторона принципово ігнорує міжнародним гуманітарним правом мандат МКЧХ та представників ООН щодо реалізації визначених Женевськими конвенціями повноважень, зокрема в частині відвідування місць утримання українських військовополонених і цивільних заручників як на території РФ, так і на тимчасово окупованих територіях України.

Попри заяви МКЧХ про нібито налагоджений процес відвідування його представниками українських бійців у російських тюрмах, наразі верифікувати ці твердження не вдалося. Натомість, за свідченнями українських військовополонених, які утримувались у місцях несвободи (слідчі ізолятори, колонії, в'язниці переважно прикордонних з Україною регіонів РФ та ТОТ), за час їх перебування у полоні з боку представників МКЧХ не відбулося жодного відвідування, заходів контролю умов утримання чи надання медичної допомоги.

Натомість Україною, відповідно до вимог Женевської конвенції, створено спеціальний табір для російських військовополонених із належними умовами утримання, які зокрема полягають у забезпеченні: одягом і взуттям за сезоном, умовами для праці та отримання плати за неї, триразовим харчуванням, можливістю листування з рідними, проходження медичного огляду та, за необхідності, лікування тощо. Під час переміщення до табору військовополонені тимчасово утримуються в спеціально створених дільницях місць несвободи пенітенціарної системи України окремо від заарештованих/засуджених осіб.

Phoca PDF

За інформацією міністра юстиції України, щомісяця на харчування, одяг, засоби гігієни та комунальні платежі для одного військовополоненого потрібно 3000 гривень (без урахування витрат на медичне обладнання, ліки, зарплату персоналу тощо)[3].

Належний стан, умови та характер утримання та поводження із російськими військовополоненими, їх відповідність нормам та вимогам міжнародного гуманітарного права підтверджені здійсненими у 2022 році моніторинговими візитами Секретаріату Уповноваженого.

Вибух в Оленівці

У ніч на 29 липня на території колишньої виправної колонії в окупованому селищі Оленівка (Волноваський район Донецької області) в результаті вибуху було зруйновано будівлю, де утримувалися українські військовополонені, зокрема, з заводу «Азовсталь». Кілька десятків українських військовополонених загинули й більше ста дістали поранень[4].

Вчинений вибух став цинічним терористичним актом РФ, військовою провокацією, метою якого, ймовірно, було приховування воєнних злочинів, вчинених російською стороною проти українських військовополонених. Можна стверджувати, що на території колишньої виправної колонії смт Оленівка ***відбулося організоване вбивство українських військовополонених***. На спланований характер цього злочину та вчинення його російською стороною вказують багато задокументованих доказів: зокрема, умисне переведення бійців у нове приміщення незадовго до вибуху, аналіз характеру ушкоджень та руху вибухової хвилі, перехоплення телефонних розмов бойовиків, відсутність обстрілів у вказаному місці та інші. Все це не залишає сумніву: вибух в Оленівці був російським терористичним актом і грубим порушенням міжнародних домовленостей[5].

За висновками ГУР МО України, російська сторона з метою приховування неналежних умов та форм допиту українських військовослужбовців (що могли б служити доказовою базою у Гаазькому суді) умисно знищила полонених. За даними військової розвідки, мінування місця утримання українських бійців було здійснено бойовиками ПВК «Вагнер» з використанням легкозаймистої речовини, що призвело до швидкого поширення пожежі у приміщенні[6].

Керівництво ООН через ненадання доступу до місця трагедії з боку РФ та відсутність гарантій безпеки припинило мандат Місії, головним завданням якої було з'ясування обставин вбивства українських військовополонених в Оленівці[7]. Про створення спеціальної місії, яка б мала розслідувати теракт Росії в Оленівці, заявляв Генсекретар ООН Антоніу Гуттереш на тлі приїзду до Львова 17 липня 2022 року. За понад п'ять місяців Місія не змогла отримати доступ до місця злочину в Оленівці. 5 січня 2023 року, за повідомленням речника Генерального секретаря ООН Стефана Дюжарріка, Генсекретар ООН ухвалив рішення про припинення роботи Місії.

Так, один з опитаних колишніх полонених був свідком вибуху в сусідньому бараці, куди напередодні перевели військовослужбовців одного з підрозділів НГУ, снайперів, кулеметників, морських піхотинців, військовослужбовців Сил спеціальних операцій ЗСУ. За його свідченням, у ніч з 28 на 29 липня 2022 року було два вибухи всередині бараку. Після

Phoca PDF

кожного вибуху був залп з «Градів», почалась стрільба з автоматичної зброї. У полонених, які намагались вийти з палаючого бараку, кидали світлошумові гранати. Багато поранених полонених, залишених без медичної допомоги, загинули від втрати крові. Наступного дня одного з полонених змусили виносити тіла загиблих у звичайних будівельних рукавицях і звичайних медичних масках.

Суди над військовополоненими

Окрім утримання в неприпустимих умовах, окупаційна влада допускає проведення так званих «судів» над українськими військовими, захопленими в полон. Показовим випадком намагань проведення протиправних процесів проти українських захисників була широко висвітлена у ЗМІ[8] спроба влаштування «суду» над захисниками Азову, реалізувати яку зашкодив значний міжнародний тиск[9].

Після появи у засобах масової інформації відомостей про засудження так званим «судом ДНР» підданих Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії Шона П. та Айдена А. до «смертної кари» за їх участь у захисті України у складі одного з підрозділів морської піхоти ЗСУ, Уповноваженим ініціативно було направлено звернення до МКЧХ, як міжнародної гуманітарної організації із мандатом на відвідування військовополонених. Однак відповідного реагування у рамках реалізації повноважень, визначених ЖК III, не відбулось.

За результатами розгляду заяви та зустрічі з групою адвокатів військовополонених Уповноважений звернувся до Верховного комісара ООН з прав людини щодо неприпустимості зневаження РФ нормами та вимогами ЖК III, адже Шон П. та Айден А. є комбатантами відповідно до міжнародного гуманітарного права та не можуть бути засуджені за захист країни, військовослужбовцями якої вони є. Завдяки міжнародному тиску, роботі КШ 21 вересня 2022 року Шон П. та Айден А. повернені з полону шляхом репатріації до Саудівської Аравії.

Події, пов'язані із засудженням іноземних добровольців т. зв. «судом ДНР», стали резонансною темою у багатьох українських та іноземних ЗМІ. Наразі проблема масового фабрикування кримінальних справ стосовно українських військовополонених і цивільних осіб є поширеною практикою окупаційної влади та одним зі знакових прикладів порушень міжнародного гуманітарного права.

Цивільні особи, позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (цивільні заручники)

Від початку міжнародного збройного конфлікту у 2014 році значних масштабів набуло

Phoca PDF

захоплення російською армією чи афілійованими із РФ незаконними збройними формуваннями так званих «ЛНР» та «ДНР» цивільних осіб-громадян України на ТОТ. Станом на початок 2022 року на ТОТ АР Крим, м. Севастополь, окремих районів Донецької та Луганської областей нараховувалося не менше 531 полоненої цивільної особи, зокрема:

– 158 осіб, затриманих на ТОТ АР Крим та м. Севастополь;

– 373 особи, затримані на території Донецької та Луганської областей.

Після початку широкомасштабної агресії проти України збройні сили РФ незаконно утримували значну кількість цивільних на тимчасово окупованих російськими силами територіях України. Переважно жертвами такого незаконного позбавлення волі були представники органів місцевої влади, ветерани ЗСУ, правоохоронних органів, волонтери, журналісти, правозахисники — тобто всі ті, хто потенційно міг чинити спротив окупації та підтримували територіальну цілісність України. Російська сторона кваліфікує багатьох захоплених цивільних осіб як військовополонених (колишні воїни АТО, ООС, співробітники правоохоронних і спеціальних служб). Хоча більшість із них були чоловіками молодого або середнього віку, також було ув'язнено жінок, дітей та людей похилого віку.

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшло звернення громадянки В. в інтересах її рідної сестри громадянки А.

25.03.2022 року в селі Старий Биків Чернігівської області громадянку А. було викрадено з дому російськими солдатами за стійку проукраїнську позицію. Під час затримання в неї вилучили телефон з патріотичним відео- та фотоконтентом. Громадянку А., яка за станом здоров'я потребувала лікування, було вивезено до СІЗО № 1 м. Курськ. З моменту її затримання та викрадення вона жодного разу не виходила на зв'язок. Проханням заявниці було вжиття Уповноваженим всіх можливих заходів для звільнення сестри, яка незаконно утримувалась на території РФ.

Станом на кінець 2022 року КШ та іншими компетентними органами зафіксовано понад **18,4 тис. громадян**, які зникли безвісти за особливих обставин, серед яких **921** цивільна особа, затримання яких підтверджено МКЧХ (цивільні заручники) під час окупації Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Сумської, Харківської та Херсонської областей.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, за період з 24.02.2022 р. по 24.01.2023 р. зареєстровано 2804 кримінальних проваджень за фактом викрадення 12731 цивільних осіб, в результаті вчинення воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України («Порушення законів і звичаїв війни»). Зокрема, в розрізі областей викрадення цивільних осіб становить: Вінницька — 35, Волинська — 27, Дніпропетровська — 52, Донецька — 8495, Житомирська — 16, Закарпатська — 20, Запорізька — 631, Івано-Франківська — 3, місто Київ — 16, Київська — 293, Луганська — 122, Львівська — 33, Миколаївська — 49, Одеська — 62, Полтавська — 30, Рівненська — 13, Сумська — 139, Тернопільська — 11, Харківська — 988, Херсонська — 1136, Хмельницька — 60, Черкаська — 31, Чернівецька — 3, Чернігівська —

Phoca PDF

466 осіб.

Із вищезазначених осіб, станом на 24.01.2023, незаконно утримуються на тимчасово окупованих територіях 7,9 тис. осіб та 2,8 тис. осіб на території РФ. Місцезнаходження інших цивільних осіб, за інформацією Офісу Генерального прокурора, не відомо.

Протягом 2022 року до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини від заявників надійшло 710 звернень родичів зниклих безвісти та незаконно затриманих цивільних громадян (цивільних заручників) з питань надання допомоги в організації їх розшуку.

Здебільшого цивільні заручники, які знаходяться на території РФ чи на ТОТ України, утримуються *incommunicado,* позбавлені можливості проінформувати близьких про місце свого перебування, а також належної правової допомоги.

Зі слів свідків, умови утримання цивільних заручників були й наразі є антигуманними: їх насильно утримували в підвалах районних відділень поліції, адміністративних будівель, підприємствах, цехах, фабриках, СІЗО. В людей належного освітлення не було, на вулицю випускали рідко, інколи на пів години на добу, гарячої води з крана не було, митися не було можливості, дуже обмежено видавали їжу та питну воду, якої не вистачало на всіх заручників. У незадовільних умовах цивільні заручники не мали й наразі не мають змоги отримувати належну медичну допомогу, медикаментів та лікарів не було, цивільним заручникам самим доводилося здійснювати лікування наявними підручними засобами, а також за необхідності робити уколи. Зв'язок між цивільними заручниками та їх близькими відбувається рідко, іноді МКЧХ сприяє у передачі листів від утримуваних на території РФ цивільних заручників та військовополонених до родичів.

До затримуваних застосовуються тортури з метою отримання зізнань і надалі примусово переводять до РФ для судового розгляду та відбування там тюремного ув’язнення, порушуючи міжнародне гуманітарне право, а саме такі норми Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення: заборона захоплення заручників (ст. 34); заборона на пограбування (ст. 33); заборона на застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом (ст. 32); заборона на залякування та терор (ст. 33); заборона на застосування фізичного чи морального примусу до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або третіх осіб якихось відомостей (ст. 31); заборона на здійснення арешту, переслідування або висунення обвинувачення особам, що перебувають під захистом, за вчинки або переконання скоєні або виражені ними до початку окупації або протягом періоду її тимчасового припинення (ст. 70) тощо.

До Уповноваженого в листопаді 2022 року надійшло звернення щодо пошуку громадян України, викрадених російськими військовими у серпні 2022 року, яких утримували проти їх волі в комендатурі м. Василівки Херсонської області. Зазначеним громадянам України не було пред’явлено офіційних звинувачень, щодо них не було «судових проваджень», однак Уповноваженому, зі слів дружини одного з утримуваних громадян України, стало відомо, що цивільних заручників звільнили російські військовослужбовці в грудні 2022 року, їх майже пів року безпідставно утримували ворожі сили.

Phoca PDF

Цивільні заручники позбавлені можливості отримувати належну медичну допомогу, у т.ч. ту, яка приймається на постійній основі (замісна підтримувальна терапія, гормональна терапія, антиретровірусна терапія, терапія туберкульозу), через що зростає ризик погіршення стану здоров'я, зміни фази перебігу хвороби на більш серйозну та, як наслідок, інфікування інших осіб.

БДІПЛ ОБСЄ, відповідно до пункту 7 Московського документа 1991 року, 11 червня 2022 р. передало до Делегації держав-учасниць ОБСЄ висновки експертної місії, утвореної згідно з Московським механізмом за підтримки 45 держав-учасниць ОБСЄ після двосторонніх консультацій з Україною, в яких зазначається, що «деякі з відсторонених Росією мерів, а також місцевих проукраїнських "активістів", журналістів і "добровольців" були "викрадені", тобто були заарештовані та зникли, без дотримання жодної з процедур, передбачених МГП у разі позбавлення свободи та в більшості випадків без інформування їхніх сімей. Інших жителів часто заарештовували за підозрою (часто на основі інформації, яку знаходили в їхніх телефонах). Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала 24 випадки свавільного затримання та насильницького зникнення місцевих посадовців у регіонах, підконтрольних російським військам, 13 з яких згодом були звільнені. Місія також задокументувала свавільне затримання та насильницьке зникнення 21 журналіста та громадського активіста, які виступали проти вторгнення в Київській, Херсонській, Луганській та Запорізькій областях»[10].

Крім того, правозахисна ГО «Медійна ініціатива за права людини» в аналізі свідчень жінок, звільнених з російського полону, зазначає, що серед затриманих цивільних — велика частка жінок різного віку, деякі — зі значними проблемами зі здоров'ям, вагітні. Майже відразу почали з'являтися повідомлення про неналежне, жорстоке поводження з ними. Деяких жінок утримували в камерах із чоловіками, не забезпечували їжею, питною водою, засобами гігієни, погрожували катуванням і катували. Умови утримання жінок у полоні майже нічим не відрізняються від умов утримання чоловіків. У селах на тимчасово окупованих територіях України цивільних заручників привозили на території шкіл та інших будівель, спускали у підвали, понад 360 цивільних чоловіків, жінок, дітей та літніх людей тримали в одному невеликому приміщенні[11].

У липні 2022 року до Уповноваженого звернулась громадянка Н. з проханням повернути її матір, громадянку К., яку незаконно утримували на ТОТ Луганської області. Громадянка К. займалася волонтерською діяльністю у м. Рубіжне (Луганська обл.), протягом 8 років допомагала українським військовим на сході України і своєму сину військовому, створювала для них маскувальні сітки, але після незаконних обшуків у її квартирі, 2 квітня 2022 року її було викрадено представниками т. зв. «МГБ ЛНР», зв'язок з нею був втрачений. Останній раз громадянка К. зв'язувалась зі своєю дочкою 1 квітня 2022 року. Громадянка К. була повернута 17 жовтня 2022 року під час обміну. Жінка була заручницею понад 7 місяців.

Phoca PDF

Відповідно до доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні, поданої відповідно до параграфа 11 (f) резолюції 49/1 Ради з прав людини щодо ситуації у сфері прав людини в Україні, що склалася через російську агресію[12], представленої 18 жовтня 2022 року Генеральним Секретарем ООН, незаконне позбавлення волі часто передувало стратам, сексуальному насильству, катуванням та жорстокому поводженню. Комісія задокументувала численні випадки катувань і жорстокого поводження з боку Збройних сил РФ, що є порушенням заборони катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, та воєнним злочином. Відповідно до доповіді, Збройні сили РФ завдавали жертвам сильного фізичного та морального болю і страждань під час ув'язнення в Україні. Деякі з видів поводження включали зв'язування рук або одягання наручників, зв'язування ніг, зав'язування очей тканиною, скотчем або мішками, які одягали на голову, жорстоке та тривале побиття прикладами автоматів або кийками, ураження електричним струмом за допомогою електрошокерів, погрози страти або імітації страти та тривале перебування на холоді.

Утримання цивільних полонених та переслідування на території тимчасово окупованого Криму

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну окупований Крим використовується російською владою для утримування громадян України, викрадених на територіях, окупованих після 24 лютого 2022 року, зокрема Херсонської та Запорізької областей. На цих територіях людей викрадають російські військові, Росгвардія або ФСБ РФ, після чого їх тримають певний час у місцях несвободи та застосовують тортури й нелюдське поводження. Далі деяких з них вивозять до Криму, де співробітники ФСБ РФ теж катують їх[13].

За інформацією правозахисників, у цьому СІЗО № 2 (м. Сімферополь) станом на кінець 2022 року утримувалося більше 110 осіб, більшість з яких — цивільні мешканці окупованих після 24 лютого 2022 року територій України, серед них — громадські активісти, волонтери й представники місцевої влади.

Зокрема, у СІЗО № 2 утримується Павло Запорожець — мешканець Херсону, учасник АТО, був викрадений у травні, а після трьох місяців полону й тортур вивезений до Криму. Проти нього відкрили справу за ч. 3 ст. 30 (замах) та ч. 1 ст. 361 КК РФ (акт міжнародного тероризму) КК РФ. За інформацією правозахисників, наразі Павло Запорожець перебуває в психоневрологічному диспансері на примусовій психіатричній експертизі.

У червні в окупованому Мелітополі російські військові викрали українського волонтера Ярослава Жука. Його перевезли до Криму та звинуватили у скоєнні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 361 КК РФ (акт міжнародного тероризму).

Так само продовжується політично мотивоване переслідування громадян України, які мешкають на території АР Крим. «Силові структури» РФ проводять необґрунтовані обшуки й арешти, висувають політично мотивовані сфабриковані кримінальні та адміністративні звинувачення. До затриманих громадян України і надалі застосовуються тортури з метою примусового отримання зізнань, їх примусово переміщують до Російської Федерації для судового розгляду та відбування там тюремного ув'язнення, порушуючи міжнародне

Phoca PDF

гуманітарне право.

Так, 16 травня 2022 року у м. Євпаторії був затриманий представниками ФСБ РФ активіст Богдан Зіза, який облив двері «міської адміністрації» жовтою і блакитною фарбами. Богдан Зіза у такий спосіб виступив проти російської агресії в Україні. Богдан Зіза утримувався у Сімферопольському СІЗО, йому загрожує до 15 років позбавлення волі за його проукраїнську позицію.

В якості реагування на чисельні порушення прав людини в окупованому Криму, в грудні 2022 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила оновлену резолюцію під назвою «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна»"[14]. Оновлений документ засуджує використання Росією Криму з метою агресії проти України та для підтримки спроби незаконної анексії Херсонської та Запорізької областей. Крім того, резолюція засуджує «розпалювання ненависті до України та українців, а також поширення дезінформації, що виправдовує агресію Російської Федерації проти України, у тому числі через систему освіти». Також Генасамблея засуджує «нову безпрецедентну хвилю довільних затримань у Криму, насильницькі переміщення в Крим і з Криму», насильницькі зникнення, а також «так звані процедури фільтрації, зокрема щодо переміщених осіб». Водночас наголошується, що окупація Криму стала основою для серйозної кризи в галузі прав людини на інших територіях України, що перебувають під тимчасовим контролем російських окупаційних військ.

Звільнення військовополонених та цивільних заручників

Звільнення військовополонених та цивільних осіб з незаконного ув'язнення є одним із пріоритетних напрямів діяльності Уповноваженого.

У вересні 2022 року до Уповноваженого звернувся громадянин Р. (у складі колективного звернення), дружина якого, військовослужбовиця, потрапила у травні 2022 року у полон під час евакуації з території заводу «Азовсталь» (м. Маріуполь, Донецької обл.). Надалі військовополонена Р. утримувалась у колишній виправній колонії № 120 (смт Оленівка, Донецької області), де до неї застосовувалося жорстоке поводження, а умови утримання суперечили вимогам Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Секретаріатом Уповноваженого надано громадянину Р. та іншим заявникам детальні роз'яснення щодо їхніх подальших дій, також оновлено дані про військовополонених, у тому числі військовослужбовцю Р., які використовуються у діяльності КШ.

В результаті здійснених заходів військовослужбовиця Р. 21.09.2022 р. звільнена з полону. Під час перебування громадянки Р. у медичному закладі її опитано та надано допомогу стосовно потреб та повноти забезпечення всіма необхідними заходами реабілітаційного й реінтеграційного характеру, відновлення та надання медичної допомоги, передбаченої для осіб, повернених з полону тощо.

Phoca PDF

Під час обміну військовополоненими 17.10.2022 відбулась перша зустріч Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з Омбудсманом РФ Т. Москальковою[15]. Сторони обговорили проблему повернення цивільних осіб; можливості напрацювання шляхів відвідування військовополонених, проведення моніторингових візитів місць утримання військовополонених як на території РФ, ТОТ України (зокрема колишній виправній колонії № 120 у смт Оленівка, Донецької області), так і на території, підконтрольній Уряду України; реалізації права військовополонених телефонувати рідним; пошуку безвісти зниклих; об'єднання родин; відновлення документів та інше. Сторони домовились про листування для реалізації завдань з метою захисту прав людини.

Загалом протягом 2022 року Уповноважений та працівники Секретаріату Уповноваженого брали участь у заходах з повернення до України військовослужбовців, які утримувались РФ, а також цивільних заручників. У результаті, за 2022 рік з російського полону були повернуті 1596 осіб, з них: 1468 військовослужбовців (163 жінки) та 128 цивільних осіб (25 жінок).

У липні 2022 року до Уповноваженого надійшли звернення громадянок Р. та А. щодо сприяння у визволенні з полону РФ їхніх рідних: батька та сина, громадян Р. та О. (потрапили у полон у березні 2022 року, перебуваючи у складі добровільного формування територіальної громади м. Славутич Київської області).

За інформацією заявниць, один із полонених був важкопоранений та потребував негайної медичної допомоги, яку не отримував попри вимоги міжнародного гуманітарного права. Вказані дані, а також надалі надана заявницями інформація (зокрема щодо офіційного підтвердження російською стороною полону) в рамках супроводження порушеного питання щодо сприяння у визволенні надсилалась до КШ, іншим компетентним органам. За результатами вжитих заходів 31.12.2022 р. громадян Р. та О. повернуто з полону. Їх подальша реабілітація та надання всіх передбачених заходів соціального захисту перебуває на контролі в Уповноваженого.

Військовослужбовці, які були повернені за результатами обмінів, свідчать про системне порушення країною-агресором норм Женевської конвенції про поводження із військовополоненими. Секретаріат Уповноваженого неодноразово звертав увагу міжнародних організацій на необхідність забезпечення дотримання прав військовополонених з боку країни-агресора.

Зважаючи на недотримання країною-агресором прав військовополонених, важливим є прогрес у питанні визначення **нейтральної у міжнародному збройному конфлікті країни**. Вказане дозволить репатріювати, перш за все, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, хворих, важко поранених військовополонених під захист нейтральної країни. Окремою проблемою є якнайшвидше розв'язання питання щодо країни-покровительки, яка, в умовах відсутності дипломатичних відносин з РФ, виконуватиме

Phoca PDF

консульські функції для України.

Прикладом вагомого внеску у справу повернення громадян України з російського полону стала участь Туреччини та Саудівської Аравії у визволенні захисників Маріуполя у вересні 2022 року[16]. У результаті реалізованих заходів з російського полону повернуті 215 захисників України. Відповідно до домовленостей, 5 звільнених командирів «Азовсталі» під особистою протекцією Президента Туреччини Р. Ердогана будуть знаходитися на території країни до закінчення війни.

Після відмови з боку РФ стосовно наділення відповідними функціями Швейцарської Конфедерації[17] ця тема у міжнародному інформаційному просторі практично зникла. Тому Секретаріатом Уповноваженого на державному рівні неодноразово порушувалося питання якнайшвидшого розв'язання проблеми визначення країни-посередника та країни-покровительки. Зокрема, відповідні листи надсилалися на адресу МЗС України. Також за ініціативи Уповноваженого питання було предметом обговорення на рівні керівництва Офісу Президента України.

На фоні відсутності консульських відносин між РФ та Україною значну частину функцій, які раніше виконували працівники консульств, наприклад відвідування громадян України у місцях несвободи на території РФ, міг би взяти на себе Міжнародний Комітет Червоного Хреста відповідно до свого міжнародного мандата, оскільки, згідно із пп. 3 та 4 статті 5 Додаткового протоколу I 1977 року до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року, у разі, якщо держава-покровителька не призначена чи не визначена з моменту виникнення збройного конфлікту, Міжнародний Комітет Червоного Хреста «пропонує свої добрі послуги сторонам, що перебувають у конфлікті, з метою призначення без затримки держави-покровительки за згодою сторін, що перебувають у конфлікті». Протягом 2022 року МКЧХ не звертався до МЗС України з ініціативою надання добрих послуг для призначення держави-покровительки в контексті російсько-українського збройного конфлікту та пропозиціями щодо виконання Комітетом функцій субституту держави-покровительки.

Водночас неодноразові звернення Секретаріату Уповноваженого до керівництва МКЧХ стосовно необхідності виконання ним міжнародного мандату в повному обсязі не призвели до відчутних позитивних зрушень та відвідувань українських військовополонених і незаконно утримуваних цивільних громадян на території РФ та ТОТ України й, відповідно, забезпечення контролю дотримання прав вказаних категорій осіб.

З огляду на викладене низька результативність діяльності МКЧХ стала предметом підвищеної уваги та занепокоєності міжнародних організацій (зокрема БДІПЛ ОБСЄ), українських правозахисних громадських організацій та державних органів України.

Загалом повернення цивільних осіб з полону є надзвичайно складним процесом через порушення міжнародного гуманітарного права країною-агресором в частині їх незаконного затримання, відсутності міжнародно-правових механізмів впливу на РФ, дієвого механізму такого повернення, а також через складність налагодження контакту з владою РФ. Наразі вказане питання перебуває на порядку денному переговорів Омбудсмана України з

Phoca PDF

уповноваженим РФ з прав людини Т. Москальковою. Крім перемовин щодо звільнення цивільних осіб, захоплених після початку широкомасштабної збройної агресії проти України, ведуться постійні перемовини щодо звільнення осіб, захоплених після 2014 року, коли розпочалася збройна агресія РФ проти України.

До Уповноваженого неодноразово надходили звернення з приводу визволення громадянки З., яку у 2017 році було незаконно затримано співробітниками так званої «поліції Донецького ГУ МВС ДНР» під час перетину КПП «Оленівка». Під час незаконного обшуку З. в неї було виявлено препарат замісної підтримувальної терапії «Бупренорфін», який вона легально, за рецептом отримала у Вінницькому обласному наркологічному диспансері. 24.12.2019 так завний «Верховний суд ДНР» засудив громадянку З. за нібито контрабанду наркотиків.

В інтересах громадянки З. неодноразово надсилались листи-реагування до уповноважених компетентних органів з метою вжиття заходів щодо її визволення, а також надсилались листи до Делегації МКЧХ з проханням її негайної госпіталізації та надання їй медичної допомоги, а також лист до Координатора діяльності Робочої групи з гуманітарних питань в рамках Тристоронньої контактної групи. За координації Офісу Президента України, безпосередньої участі Уповноваженого та компетентних державних органів 17.10.2022 р. громадянку З. повернуто додому.

Підтримка звільнених осіб. Реабілітація та соціальна підтримка звільнених осіб

Після здійснення процедури обміну військовослужбовці, звільнені з полону, одразу отримують пакети з їжею, теплі речі й мобільні телефони для дзвінків рідним[18]. Потім вони направляються у відповідні установи для проходження комплексу заходів, спрямованих на подальшу адаптацію, реінтеграцію та реабілітацію, під наглядом психологів. Невідкладна медична допомога надається військовослужбовцям, які її потребують, відразу при прибутті в такі установи. Першочергово відбувається медичне сортування, проводиться медичний огляд із наступним призначенням необхідного поглибленого обстеження та лікування.

Водночас за результатами проведення перших обмінів у рамках парламентського контролю з боку Уповноваженого за додержання прав військовослужбовців, звільнених з полону, було виявлено певні недоліки у сфері здійснення заходів з адаптації, відновлення, реабілітації, реінтеграції та постізоляційного супроводу.

Частина згаданих проблем була зумовлена відсутністю чітких алгоритмів дій та термінів реалізації конкретних заходів, які здійснюються з метою реабілітації та соціалізації військовослужбовців, звільнених з полону з боку Міноборони, МВС, МОЗ, Мінреінтеграції та інших органів центральної влади та місцевого самоврядування. За результатами повторного моніторингу встановлено, що більша частина виявлених проблемних питань відповідними органами (МВС, НГУ тощо) вирішено.

Під час спілкування членів моніторингової групи з окремими звільненими

Phoca PDF

військовослужбовцями отримувались скарги на дії командування деяких частин щодо невиплат належного грошового забезпечення за час перебування у полоні та у період лікування (реабілітації); припинення з ними комунікацій посадових осіб підрозділів та ненадання цим військовослужбовцям психологічної підтримки, а також необхідних роз'яснень щодо подальших дій.

У цьому контексті необхідно відзначити, що зважаючи на системність таких порушень, у грудні 2022 року Міністром оборони України було надано окреме доручення відповідним підрозділам Міноборони, згідно з яким військовослужбовцям ЗСУ та Державної спеціальної служби транспорту після визволення з полону до дня вступу до виконання обов'язків за новими штатними посадами, або до дня звільнення із ЗСУ (Державної спеціальної служби транспорту), збережено виплату щомісячного грошового забезпечення у розмірах за останніми займаними ними посадами.

Водночас є проблема відповідних виплат поліцейським (міліціонерам). На відміну від членів родин військовослужбовців, яким, згідно із нормами законодавства, виплачується збережене за їхніми рідними грошове забезпечення, члени родин міліціонерів (з листопада 2015 року), а згодом і поліцейських, такі виплати не отримували, оскільки після прийняття Закону України «Про Національну поліцію України» та втрати чинності Закону України «Про міліцію» за міліціонерами, а потім й за поліцейськими, захопленими у полон, заручники чи зниклими безвісти, перестало зберігатися належне їм грошове забезпечення та, відповідно, виплати членам їхніх сімей.

На неодноразову вимогу Уповноваженого відновити порушені права вказаних категорій осіб станом на кінець 2022 року реакція МВС відсутня.

Ще одним важливим аспектом процесу реінтеграції військовослужбовців є відновлення документів та отримання довідок, які б свідчили про завдану під час перебування в полоні шкоду для здоров'я. Останнє, за міжнародними нормами, має видавати країна, яка утримувала в полоні. Проте РФ цього не робить, чим порушує статтю 68 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Захисники і захисниці України після повернення з полону скеровуються на військово-лікарську комісію, де вони отримують довідку про стан здоров'я.

Також їм надається довідка з Національного інформаційного бюро для поновлення особистих документів — паспорта, водійських прав, які ті, хто повернувся з полону, замовляють самостійно після реабілітації. Державна міграційна служба України приймає документи для оформлення паспорта громадянина України або паспорта громадянина України для виїзду за кордон. Тобто звільненим з полону військовослужбовцям централізовано відновлюють лише військові документи, а особисті цивільні документи вони мають замовляти самостійно. Наразі Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими вирішується питання, щоб звільненим захисникам і захисницям цивільні документи також виготовлялися централізовано, і вони не витрачали свій час у чергах для відновлення паспорта чи водійського посвідчення.

У цьому контексті необхідно відзначити, що позитивним етапом у сфері реалізації прав військовослужбовців, цивільних заручників, звільнених з полону, стало затвердження

Phoca PDF

постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. № 1210 «Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб». Вказаний нормативно-правовий акт визначає першочергові заходи, які здійснюються у сфері забезпечення захисту осіб, які перебували у полоні, зокрема організацію зустрічі з рідними, проведення медичного обстеження з подальшим наданням медичної та реабілітаційної допомоги, надання безоплатної первинної правової допомоги, відновлення документів тощо. Водночас постановою № 1210 лише визначено загальні напрями, за якими здійснюються першочергові заходи із забезпечення соціального захисту звільнених осіб.

Також важливою реакцією з боку держави у цьому напрямі стало внесення на розгляд Верховної Ради України проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання права на звільнення з військової служби та відстрочки від призову під час мобілізації особам, звільненим з полону» (реєстр. № 8061). Вказаним законопроєктом пропонується внести зміни до статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», якими буде надано право на звільнення з військової служби за власним бажанням військовослужбовцям, які повернулися з полону, з огляду на їх морально-психологічний стан або здоров'я. Наразі рішення профільного Комітету ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки від 14.11.2022 року вказаний законопроєкт запропоновано за результатами розгляду в парламенті в першому читанні прийняти за основу.

Проблемним питанням, яке набуває наразі дедалі більшої актуальності, є ***реабілітація українських військовослужбовців, у тому числі колишніх військовополонених, цивільних осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.*** На тлі бойових дій, що тривають, кількість наших захисників, які гостро потребують реабілітаційних послуг, порівняно з періодом проведення АТО/ООС значно зросла. Водночас державна система надання послуг з реабілітації та реадаптації ще знаходиться на етапі становлення.

У зв'язку з відсутністю порядків надання соціальної, медичної, психологічної, реабілітаційної та інших видів допомог, що передбачено Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», вказані особи та члени їхніх сімей не можуть отримати зазначені види допомоги.

Мінреінтеграції, зі свого боку, не розробило і не затвердило порядок, який регламентує належне внесення інформації до Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (далі — Єдиний реєстр). Тож наразі Єдиний реєстр повноцінно не функціонує.

Крім того, Мінреінтеграції не затвердило форму виписки з Єдиного реєстру. Слід враховувати, що виписка з Єдиного реєстру є тим документом, який має підтверджувати факт позбавлення особистої свободи, вона має обов'язкові реквізити, зокрема про терміни позбавлення особистої свободи, а отже є необхідною для реалізації прав, передбачених законом, зокрема трудових прав, прав на пенсійне забезпечення, прав на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших. Відповідно, відсутність зазначених дій з боку Мінреінтеграції блокує можливості для реалізації заручниками своїх прав, згідно з українським законодавством.

Phoca PDF

Попри те, що наприкінці 2022 року на виконання норм Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують основні аспекти надання реабілітаційних послуг, ця система потребує удосконалення й наближення до міжнародних стандартів. Наразі заходи у вказаній сфері здійснюються кількома відомствами, насамперед МОЗ, Міноборони, Мінветеранів, Мінсоцполітики тощо. Така ситуація обумовлює відсутність єдиної державної концепції реабілітації та реадаптації й потребує створення Міжвідомчого центру (за зразком Координаційного штабу з питань захисту військовополонених), який має координувати дії усіх зацікавлених органів у вказаній сфері.

Особи, зниклі безвісти в умовах збройного конфлікту

Одним із наслідків широкомасштабної збройної агресії проти України стало стрімке зростання кількості осіб, зниклих безвісти на тимчасово окупованій території України, районах бойових дій.

За інформацією ГСУ Національної поліції України, в період з 24.02.2022 р. до 21.01.2023 р. слідчими Національної поліції розпочато 13 410 кримінальних проваджень (з них до 31.12.2022 р. — 11 977) за фактами безвісного зникнення за особливих обставин; 16 393 (з них до 31.12.2022 р. — 14 884) військовослужбовців та представників інших воєнізованих формувань України, 2 666 кримінальних проваджень (з них до 31.12.2022 р. — 2624), розпочатих за фактами насильницького зникнення та полону 2 952 (з них до 31.12.2022 р. — 2 900) військовослужбовців та представників інших воєнізованих формувань України.

Крім того, з 24.02.2022 р. до 21.01.2023 р. слідчими Національної поліції розпочато 6 635 кримінальних проваджень за фактами безвісного зникнення за особливих обставин 9 118 цивільних осіб та 1 527 кримінальних проваджень за фактами насильницького зникнення чи полону 7 330 цивільних осіб.

Ще у 2018 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» (далі — Закон). Цей Закон визначав правовий статус осіб, зниклих безвісти, та забезпечив правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів.

У квітні 2022 року до Закону були внесені зміни, які, з одного боку, сфокусували регулювання на правовому статусі осіб, які зникли безвісти за особливих обставин, тобто в умовах збройного конфлікту, воєнних дій, тимчасової окупації частини території України, надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру. З іншого боку — був змінений формат координації з боку держави питань розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: замість нефункціональної Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, була запроваджена посада Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за

Phoca PDF

особливих обставин, який є посадовою особою Мінреінтеграції та на яку покладено повноваження щодо координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, і розв'язання інших питань, пов’язаних з цим.

Втім, ціла низка положень Закону так і не були реалізовані. На сьогодні Міністерством внутрішніх справ так і не введено в дію Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі — Реєстр). Відповідно до Положення[19], Реєстр є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи МВС України, яка забезпечує його функціонування. Наприкінці 2022 року МВС України повідомило Уповноваженого про те, що адміністратором Реєстру упродовж другого півріччя 2022 року проведено роботи з проєктування архітектурних рішень, технологічних процесів наповнення Реєстру та організації інформаційної взаємодії його суб'єктів, а також про те, що «наразі розроблено дослідний зразок Реєстру, який був представлений 2 грудня 2022 року Офісу Уповноваженого з прав зниклих безвісти за особливих обставин». Крім того, зазначалося, що, «відповідно до Закону України “Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах”, впровадження Реєстру можливе за умови застосування комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю». Також було вказано, що «наразі створення Реєстру здійснюється за рахунок власних ресурсів його адміністратора та потребує додаткового фінансування». Тобто на сьогодні дослідний зразок Реєстру проходить тестування на можливі вразливості, а подальше його введення в дію відбудеться після завершення цього процесу.

Реєстр має критичне значення для визначення правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, адже відповідно до статті 4 вищезгаданого Закону особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Реєстру. Отже, не реалізується механізм соціального захисту членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, оскільки, якщо людина зникла безвісти, у членів її сім'ї через місяць після внесення відповідної інформації до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (який не створений) виникає право на отримання пенсійних виплат, яке за відсутності Реєстру не реалізується. Крім того, не діють також положення Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» про те, що за особою, зниклою безвісти за особливих обставин, зберігаються місце роботи та займана посада, до моменту її визнання безвісно відсутньою чи оголошеною померлою.

Відсутність Реєстру негативно впливає і на розшук, оскільки не відбувається облік, накопичення та централізація відомостей та даних про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Мобілізовані особи та військовослужбовці

Проблемою, що також потребує вирішення, є **недотримання прав громадян під час проведення оголошеної в Україні мобілізації**. Попри наявність значної кількості громадян з

Phoca PDF

досвідом бойових дій, які добровільно виявили бажання бути призваними на військову службу за мобілізацією, мали місце непоодинокі порушення посадовими особами територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки ЗСУ прав громадян, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації згідно з положеннями статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». В порушення вимог цього Закону України здійснюється призов на військову службу під час мобілізації на особливий період, без згоди (про що свідчать подані скарги) військовозобов'язаних, які мають на утриманні трьох і більше дітей віком до 18 років, або визнані в установленому порядку особами з інвалідністю, а також здобувачі фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною формою здобуття освіти.

З приводу зазначених питань були надіслані листи на адресу Міноборони, ГШ ЗСУ та ВСП щодо вирішення порушених заявниками питань. У результаті Міноборони ініційовано через депутатів Верховної Ради України зміни до законодавства (опрацьовані та підтримані без зауважень Секретаріатом Уповноваженого), якими передбачено можливість звільнення під час дії воєнного стану осіб, які мають трьох і більше дітей віком до 18 років. 20 вересня 2022 р. був ухвалений Закон України «Про внесення зміни до статті 26 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" № 2599-IX» стосовно надання можливості звільнення з військової служби під час воєнного стану особам, які мають трьох і більше дітей віком до 18 років.

Також у Верховній Раді України зареєстровано Проєкт Закону «Про внесення змін до статті 26 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу"» (реєстр. номер 8177) щодо можливості звільнення з військової служби призваних по мобілізації осіб, які є студентами закладів передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною формою здобуття освіти. Наразі вказаний законопроєкт опрацьовується в Комітеті.

Територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки не цілком дотримуються вимоги закону про те, що на військову службу мають призиватися лише придатних до неї за станом здоров'я громадяни. Так, у низці випадків медичний огляд проводився формально, за відсутності необхідних медичних фахівців та без урахування наявних у військовозобов'язаного медичних документів, що характеризують стан його здоров'я. Як наслідок, придатними до військової служби за станом здоров'я визнаються громадяни, зокрема із важкими інфекційними захворюваннями, у тому числі СНІД, та онкологічними захворюваннями, а також особи з інвалідністю.

Заслуговує уваги питання **забезпечення прав батьків, які проходять службу в ЗСУ, на участь у вихованні дітей.** У ЗСУ проходять службу близько 60 тисяч жінок, з яких близько 41 тисяча військовослужбовиць та майже 19 тисяч цивільних працівниць[20]. Є багато випадків, коли обоє батьків є військовослужбовцями. Цього року за батьками-військовослужбовцями закріплено рівні права та можливості на догляд за дитиною, її виховання та поєднання військової служби із сімейними обов'язками. Зокрема, врегульовано питання надання батькам-військовослужбовцям відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та в разі якщо дитина потребує домашнього догляду, якщо військовослужбовцями є обоє батьків: така відпустка надаватиметься одному з них за їхнім спільним рішенням[21].

Phoca PDF

Наявні непоодинокі випадки **порушень прав військовослужбовців на своєчасне та повне нарахування та виплату грошового забезпечення, а також додаткової винагороди,** визначених чинним законодавством[22]. Зокрема, невиплата у визначених розмірах додаткової грошової винагороди, передбаченої КМУ від 28.02.2022 р. № 168 (30 000 і 100 000 грн.). Проблема породжується складним і незрозумілим для більшості військовослужбовців механізмом її нарахування (для виплати рахується лише кількість днів місяця, у які військовослужбовець був під обстрілами чи у бойовому зіткненні). Такі періоди мають бути вказані у бойових донесеннях, що часто не робиться. Як наслідок — мізерні виплати.

Крім того, встановлені факти нездійснення виплати додаткової грошової винагороди, передбаченої постановою КМУ від 28.02.2022 р. № 168, за час перебування військовослужбовця на лікуванні після отриманого бойового поранення. Несвоєчасний розрахунок при звільненні військовослужбовця з військової служби за додатковими видами грошового забезпечення (одноразова грошова допомога при звільненні) та з компенсації за невикористані під час дії воєнного стану відпустки (надання яких призупинено на час воєнного стану).

Також проблемою є зволікання військових частин із наданням родинам загиблих військовослужбовців документів, необхідних для отримання одноразової грошової допомоги за загиблим. При цьому мають місце випадки несвоєчасної виплати коштів, які військовослужбовець не встиг отримати до загибелі, а також допомоги на його поховання.

До Уповноваженого звернулась громадянка С. — мати військовослужбовця, загиблого внаслідок повномасштабної збройної агресії росії проти України, щодо неодержання від військової частини належних її сину на дату загибелі виплат та допомоги на поховання. За результатами реагування Уповноваженого військовою частиною здійснено перерахування матері військовослужбовця належних грошових коштів, а також надіслано документи, необхідні для призначення та виплати Міноборони одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця.

Проблемним питанням є **повернення тіл загиблих військовослужбовців**.

Так, дуже часто неможливим є здійснення повернення тіл загиблих захисників з ТОТ України, що є наслідком ігнорування російською стороною передбаченого міжнародним гуманітарним правом відповідного збору, зберігання, фіксації та передачі останків загиблих/померлих військовослужбовців Україні для подальшої ідентифікації та захоронення. Також у випадку поховання — це відбувалось шляхом масових захоронень без маркування тіл (чи це військовослужбовець, чи цивільна особа), вказання кількості похованих осіб та із вилученням всіх документів про особу.

У зв'язку із відсутністю бази даних ДНК (у процесі створення) всіх захисників України, невеликою кількістю спеціалістів, що здійснюють судово-медичну експертизу, недостатнім забезпеченням обладнанням та засобів ускладнюється процес ідентифікації останків загиблих

Phoca PDF

захисників України. Тривалим процесом є навіть ідентифікація тих загиблих, у яких було взято зразки ДНК для зіставлення із відібраними зразками ДНК членів родин.

Викликають занепокоєння ускладнення з оформленням членами сімей загиблих військовослужбовців факту їх загибелі. Це відбувається через відсутність тіл загиблих та необхідність встановлення факту загибелі у судовому порядку, що відтерміновує у часі отримання передбаченого законодавством свідоцтва про смерть особи, призначення та виплату одноразової грошової допомоги при загибелі військовослужбовця, а також оформлення соціальних виплат утриманцям загиблого, зокрема, пенсії по втраті годувальника.

Ветерани

З огляду на суттєве зростання після початку широкомасштабної агресії проти України кількості ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій, та членів родин загиблих (померлих) ветеранів війни, сімей загиблих Захисників та Захисниць[23] нагальними проблемними питаннями додержання прав вказаних категорій осіб є встановлення відповідного статусу, отримання виплат, зокрема одноразової грошової допомоги по інвалідності або за загиблого військовослужбовця, відповідних медичних та реабілітаційних послуг, належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби тощо.

Правову основу соціального захисту ветеранів складають закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, те деяких інших осіб».

Наразі Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» містить понад 40 пільг, які надаються різними органами державної влади, але доступ до них ускладнений бюрократичними процедурами. Крім того, частина пільг має застарілий характер, наприклад, забезпечення наявності окремих магазинів для ветеранів війни, що ускладнює реалізацію цих норм в умовах сьогодення.

Серед ветеранів також необхідно виділити окрему категорію — ветерани військової служби. Цей статус надається особам, які понад 25 років перебували на військовій службі, незалежно від того, чи брали вони участь у бойових діях. Регулюється такий статус Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Окремі нормативно-правові акти, унормовуючи питання забезпечення соціального захисту цієї категорії ветеранів, посилюють бюрократичний хаос та ускладнюють процес отримання гарантованих пільг та реінтеграції до мирного життя (особливо якщо людина має право одночасно на декілька пільгових статусів). При цьому іноді має місце ситуація, коли ветерани військової служби, маючи на законодавчому рівні задекларовані пільги та соціальні гарантії, на практиці не

Phoca PDF

можуть реалізувати своє право.

Під час здійснення провадження, відкритого у 2022 році за зверненням ветерана НГУ, було з'ясовано, що фактично є неврегульованим питання реалізації пільгового реабілітаційного та санаторно-курортного лікування у закладах охорони здоров'я Міністерства внутрішніх справ України військовослужбовців, ветеранів військової служби НГУ, ветеранів війни та пенсіонерів, які визнані особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби в НГУ, та членів їхніх сімей.

До Міністра внутрішніх справ України було направлено запит Уповноваженого, в якому було запропоновано доручити відповідальним посадовим особам невідкладно вжити дієвих заходів, у тому числі нормативно-правового характеру, стосовно відновлення порушених прав ветеранів та членів їхніх родин шляхом розроблення відповідного відомчого наказу та неухильного дотримання посадовими особами МВС та НГУ вимог законодавства, яке визначає права ветеранів військової служби.

Наприкінці 2022 року на виконання доручення МВС Головним управлінням НГУ підготовлено проєкт наказу МВС «Про деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку у Національній гвардії України».

На сьогодні вказаний проєкт наказу опрацьовується у рамках погодження відповідними структурними підрозділами апарату МВС.

Ще одним актуальним питанням на цьому напрямі є належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби.

Відповідно до статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262 (далі — Закон № 2262), усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, на умовах, у порядку та розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України.

На неодноразові запити Уповноваженого до Міністерства соціальної політики України, як розробника проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань пенсійного забезпечення, Мінсоцполітики повідомило про те, що для вирішення питань перерахунку на постійній основі пенсій особам, звільненим з військової служби, необхідно вносити зміни до Закону № 2262 щодо умов, порядку та подальшого перерахунку пенсій.

Відсутність відповідного нормативно-правового акту призводить до чисельних звернень осіб вказаної категорії до суду за захистом своїх прав на гідне пенсійне забезпечення.

Так, за інформацією Мінсоцполітики, станом на 01.01.2023 обліковується 186 763 судових рішень, які набрали законної сили, з питань перерахунку пенсій, призначених за нормами

Phoca PDF

Закону № 2262. Вказана кількість судових рішень є суттєвим навантаженням на Державний бюджет України у частині відшкодування судових витрат, що є неприпустимим в умовах воєнного стану.

Щодо виплати заборгованості за рішенням судів, прийнятих на користь пенсіонерів, Секретаріатом Уповноваженого було скеровано відповідний запит до ПФУ, який повідомив про те, що відповідно до статті 8 Закону № 2262 виплата пенсій, у тому числі додаткових пенсій, доплат, надбавок та підвищень до них, компенсаційних виплат, встановлених законодавством, звільненим із служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за нормами Закону № 2262, та членам їхніх сімей забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України.

У цьому контексті необхідно відзначити, що з метою вирішення проблемних питань у сфері пенсійного забезпечення пенсіонерів органів сектору безпеки і оборони на виконання доручення Прем'єр-міністра України, Кабінетом Міністрів України ще наприкінці 2022 року було прийнято постанову №1166 «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців і деяких інших осіб». Основними завданнями цієї робочої групи є визначення шляхів, механізмів і способів розв'язання проблемних питань, пов'язаних з пенсійним забезпеченням осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, а також розроблення пропозицій щодо удосконалення відповідних нормативно-правових актів, у тому числі щодо перерахунку пенсій. Проте, у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану у лютому 2022 року, робота Міжвідомчої робочої групи була призупинена.

На цей час Уповноваженим Верховної ради України з прав людини проводиться робота із зацікавленими органами щодо відновлення роботи Міжвідомчої робочої групи.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

Протягом 2022 року Секретаріат Уповноваженого отримав 11 217 звернень щодо захисту прав людини в секторі безпеки та оборони, з яких 6 656 усних звернень на «гарячу лінію», 4 561 письмових.

Протягом 2022 року переважна більшість звернень, які надходили на електронну пошту та «гарячу лінію» Секретаріату Уповноваженого, стосувалися питань щодо військовослужбовців, котрі були захоплені в полон або зникли безвісти за особливих обставин. Інформацію від заявників передано до відповідних компетентних органів (НІБ, Об'єднаного центру з пошуку та звільнення полонених при Службі безпеки України, МКЧХ, Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими).

Усні звернення головним чином розподіляються так: військовополонені (956), незаконно утримувані цивільні особи (5 012), діючі військовослужбовці та правоохоронці (534).

Стосовно письмових запитів, з 4 561 письмового звернення, які надійшли на розгляд Департаменту моніторингу додержання прав у секторі оборони та прав ветеранів в військовослужбовців, полонених та членів їхніх родин Секретаріату Уповноваженого, більша частина (51%) стосувались питань визволення з полону військовополонених та розшуку

Phoca PDF

безвісти зниклих військових; 16% — питань розшуку зниклих безвісти та незаконно затриманих цивільних громадян (цивільних заручників); 21% — захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей; 12% — захисту прав осіб, які мають статус ветеранів військової служби та служби в органах сектору безпеки й оборони.

Як було детально описано вище, пріоритетним напрямом діяльності Секретаріату Уповноваженого є питання звільнення українських військовополонених, цивільних заручників, питання їхнього соціального та правового захисту після звільнення.

Важливим напрямом діяльності Секретаріату Уповноваженого є захист прав військовослужбовців та членів їхніх сімей, зокрема: на відстрочку військовозобов'язаних під час мобілізації, на своєчасне та повне отримання грошового забезпечення та його складових, продовольче та речове забезпечення, умови проходження військової служби, права на відпочинок та відпустки, права на охорону здоров'я та медичну допомогу, а також виплату одноразової грошової допомоги і звільнення з військової служби згідно з нормами чинного законодавства.

До Уповноваженого надійшло колективне звернення особового складу однієї із військових частин територіальної оборони Київської області щодо неповних виплат грошового забезпечення та додаткової винагороди, встановленої постановою КМУ від 28.02.2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

У зверненні зазначалось, що військовослужбовці проходили військову службу в районах бойового зіткнення та брали безпосередню участь у бойових діях та забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі та стримуванні збройної агресії країни окупанта, однак з червня 2022 р. вказану вище додаткову винагороду отримали не в повному обсязі.

За реагування Уповноваженого поновлені права особового складу військової частини на виплати у повному обсязі грошового забезпечення та додаткової винагороди під час дії воєнного стану.

Крім того, з огляду на суттєве зростання кількості ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій та членів сімей загиблих (померлих), ветеранів війни і членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України пріоритетним напрямом є парламентський контроль за додержанням прав вказаних категорій осіб на встановлення відповідного статусу й отримання належних виплат, зокрема одноразової грошової допомоги, медичних та реабілітаційних послуг, забезпечення надання пільг і соціальних гарантій, належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби тощо.

Протягом 2022 року до Уповноваженого неодноразово надходили звернення зі скаргами на органи соціального захисту, які відмовляли у наданні відповідного статусу членам родин загиблих Захисників та Захисниць України, котрі не мали можливості або не встигли при житті отримати статус учасника бойових дій.

Phoca PDF

Після внесення до пункту 5 нової статті 10^{-1} Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», до сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України стали належати, зокрема, сім'ї військовослужбовців (резсенервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та загинули (пропали безвісти), перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Водночас Урядом не було унормовано порядок надання відповідного статусу.

За сприяння Секретаріату Уповноваженого (питання обговорювалося під час робочих консультацій з представниками відповідних міністерств щодо підготовки проєкту постанови Уряду) КМУ прийнято постанову від 01.07.2022 р. № 783 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України». Це дозволило поновити права вказаної категорії громадян України.

Також під час здійснення парламентського контролю за додержанням прав членів сім'ї загиблих військовослужбовців було встановлено, що деякі територіальні органи Пенсійного фонду України безпідставно відмовляли у призначенні пенсії в разі втрати годувальника або призначали пенсії в меншому розмірі членам сімей загиблих військовослужбовців через відсутність серед документів, які подавалися територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, висновків військово-лікарських комісій про причинний зв'язок смерті військовослужбовців. З метою поновлення порушених прав вказаної категорії осіб до Пенсійного фонду України був скерований відповідний запит.

Керівництвом Пенсійного фонду України виконано вимоги Уповноваженого, відповідні роз'яснення надіслані до територіальних органів ПФУ.

До Уповноваженого звернулася громадянка В. в інтересах малолітньої дитини, батьком якої є загиблий Захисник України, щодо зволікання територіальним центром комплектування та соціальної підтримки в оформленні та направленні документів для призначення та виплати одноразової грошової допомоги сину загиблого відповідно до постанови КМУ від 28.02.2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

За результатами заходів реагування Уповноваженого, вжитих в рамках здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, начальник обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки поінформував, що Комісією Міністерства оборони України з розгляду питань, пов'язаних із призначенням і виплатою одноразової грошової допомоги та компенсаційних сум, прийнято рішення про призначення одноразової грошової допомоги сину загиблого військовослужбовця. Належні для виплати одноразової грошової допомоги кошти були

Phoca PDF

перераховані на особовий рахунок заявниці в інтересах її малолітнього сина.

Також за результатами аналізу звернень військовослужбовців ДПСУ та членів їхніх сімей з метою соціально-правового захисту вказаних категорій осіб представником Уповноваженого було направлено лист на адресу МВС України. Міністерством вжито заходи, спрямовані на унормування питання призначення і виплати в Державній прикордонній службі України одноразової грошової допомоги під час дії воєнного стану *(наказ МВС України від 22.06.2022 р. №383).*

Рекомендації

Кабінету Міністрів України:

- внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України № 257 від 11.03.2022 щодо включення до складу Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з метою належного функціонування робочої групи з питань захисту прав і свобод мирних (цивільних) осіб, які незаконно утримуються державою-агресором;

- прийняти проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про визначення органу, уповноваженого на видачу довідок про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсій особам начальницького та рядового складу податкової міліції та підготовку і подання до органів, що призначають пенсії, необхідних документів», підготовлений Міністерством фінансів України та поданий у встановленому порядку на розгляд Уряду.

Міністерству оборони України:

- підготувати та подати у встановленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт Закону щодо звільнення військовослужбовців, незаконно призваних на військову службу по мобілізації під час дії воєнного стану, які є здобувачами фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною формою навчання;

- впорядкувати діяльність роботи військово-лікарських комісій, привести у відповідність до вимог приміщення, де ними здійснюється медичний огляд військовослужбовців, в тому числі тих, що повернуті з полону, важкопоранених. Забезпечити належний контроль за проведенням військово-лікарськими комісіями медичного огляду осіб, які призиваються на військову службу під час мобілізації.

Міністерству охорони здоров'я України:

- невідкладно розробити Проєкти порядків надання медичної, реабілітаційної, психологічної допомоги, винести Проєкт на громадське обговорення, врахувати пропозиції представників громадянського суспільства та затвердити порядок.

Phoca PDF

Міністерству оборони України, Міністерству охорони здоров'я України з урахуванням відповідних вимог Міністерства оборони України до харчування поранених (хворих) військовослужбовців, підготувати та затвердити встановленим порядком зміни до наказу Міністерства охорони здоров'я від 29.10.2013 р. № 931, яким затверджено Порядок організації системи лікувального харчування хворих у закладах охорони здоров'я, для визначення окремих норм харчування поранених (хворих) військовослужбовців, звільнених з полону, які перебувають на лікуванні або реабілітації в цивільних закладах охорони здоров'я.

Міністерству соціальної політики України забезпечити:

- відновлення роботи Міжвідомчої робочої групи з питань грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців;

- повноцінну реалізацію норм постанови Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 144 «Про перерахунок пенсій особам, звільнених з розвідувальних органів» шляхом подання у встановленому порядку на затвердження Уряду проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Щодо внесення змін до постанови КМУ від 23 лютого 2022 № 144»;

- невідкладно розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проєкти порядків щодо надання соціальної та професійної адаптації, соціальних послуг та інших видів підтримки, передбачених Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей».

Міністерству внутрішніх справ України:

- забезпечити ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;

- розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» стосовно підстав для виплати одноразової грошової допомоги при звільненні;

- затвердити та у встановленому порядку зареєструвати у Міністерстві юстиції України проєкт наказу МВС «Про деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку у Національній гвардії України».

Міністерству закордонних справ України:

- забезпечити вжиття заходів щодо визначення держави-покровительки для виконання гуманітарних функцій, визначених Женевськими конвенціями від 1949 року та Додатковим протоколом 1 від 1977 року, а також визначити (роз'яснити) механізм здійснення Україною консульських функцій на території держави-агресора з метою продовження захисту прав та інтересів українців в Росії, передусім з питань їх повернення в Україну.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

- забезпечити ведення Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення

Phoca PDF

особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та затвердити форму виписки з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

1 https://media.un.org/en/asset/k1l/k1lv6pzze6

2 https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-mariupol-zakhysnyky-azovstal-sud/32002177.html

3 Request for urgent measures concerning Ukrainian prisoners of war. ECHR 256 (2022). URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7411153-10142112&filename=Request%20for%20urgent%20measures%20concerning%20Ukrainian%20prisoners%20of%20war.pdf

4 Висновки експертної місії, утвореної згідно з Московським механізмом за підтримки 45 держав-учасниць ОБСЄ після двосторонніх консультацій з Україною, № 132/2022, 12.04.2022, (с. 24-25). Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/517815.pdf

5 Бранки. Аналіз свідчень жінок, звільнених з російського полону. Медійна ініціатива за права людини. Режим доступу: https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/Бранки.-Аналіз-свідчень-жінок-звільнених-з-російського-полону.pdf

6 Independent International Commission of Inquiry on Ukraine - Note by the Secretary-General. URL: https://www.ohchr.org/en/documents/reports/a77533-independent-international-commission-inquiry-ukraine-note-secretary

7 Огляд ситуації з дотриманням прав людини й норм міжнародного гуманітарного права в окупованому Криму за 2022 рік, Кримська правозахисна група, https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2023/01/2022_bookua_blok.pdf

8 Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна». Режим доступу: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/764/92/PDF/N2276492.pdf?OpenElement

9 Дмитро Лубінець зустрівся з омбудсменом РФ Тетяною Москальковою. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/dmitro-lubinec-zustrivsya-z-ombudsmenom-rf-tetyanoyu-moskalkovoyu

10 Успіху операції зі звільнення людей із російського полону сприяло активне залучення міжнародних партнерів України – керівник Офісу Президента. Режим доступу: https://www.president.gov.ua/news/uspihu-operaciyi-zi-zvilnennya-lyudej-iz-rosijskogo-polonu-s-77945

Phoca PDF

11 Брифинг заместителя директора ДИП МИД России И.И.Нечаева, Москва, 11 августа 2022 года. Режим доступу: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1825841/#17

12 Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 18.05.2022 № 95 “Про затвердження Переліку речей для задоволення основних (базових) потреб звільнених осіб”

13 Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, затверджене наказом МВС України від 29.08.2022 р. №53

14 Із початку війни загинула 101 жінка-військова, 50 зникли безвісти - Резніков. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3623578-iz-pocatku-vijni-zaginula-101-zinkavijskova-50-znikli-bezvisti-reznikov.html

15 Закон України Про внесення змін до статті 10^{-1} Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період

16 Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім’ям під час дії воєнного стану»

17 Refugees from Ukraine recorded across Europe. Режим доступу: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

18 Ukraine situation: Regional protection profiling and monitoring factsheet. Режим доступу: https://data.unhcr.org/en/documents/details/97720

19 Racial Discrimination against persons fleeing from the armed conflict in Ukraine Statement 1 (2022). URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/Statement-racial-discrimination-against-persons-conflict-Ukraine.pdf?symbolno=INT%2fCERD%2fSWA%2f9532&Lang=en

20 Київська школа економіки. Режим доступу: http://surl.li/eqtrk

21 Укрінформ: Система охорони здоров’я впевнено тримає медичний фронт. Режим доступу: http://surl.li/exnxd

22 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14 квітня 2022 року № 2193-IX; Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 р. № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 215 «Про особливості нарахування та виплати грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 462 «Деякі

Phoca PDF

питання надання пільг та житлових субсидій в умовах воєнного стану»; Постанова Кабінету Міністрів від 16 березня 2022 р. № 294 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 576 і від 1 червня 2020 р. № 587».

23 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю»; Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 р. № 630 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»; Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 року № 928 «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. № 338 і постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236».

Phoca PDF